6. ÜNİTE

İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE ŞEHİR

KONULAR

1. Şehirleşmenin Tarihçesi
2. Şehir ve Medeniyet İlişkisi
3. Şehir ve Özellikleri

TEMEL KAVRAMLAR

- Şehir
- Şehirleşme
- İslam Şehri
- Medinetüsselam
- Çıkmaz Sokak

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Şehirlerin kurulmasında hangi faktörlerin belirleyici olabileceğini araştırınız.
2. Müslüman nüfusunun yoğun olduğu ülkeleri dünya haritası üzerinde inceleyiniz.
3. "Şehirli" kavramını bugün ve geçmişteki anlamları üzerinden tartışınız.
4. Kur'an'da şehir-peygamber ilişkisine değinen ayetlerin yer almasının nedenlerini araştırınız.

1. ŞEHİRLEŞMENİN TARİHÇESİ

İnsan var oluşundan itibaren topluluk hâlinde yaşamış, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşıladığı yerleşimleri köy, kasaba, şehir gibi isimlerle nitelemiştir. Bunlar arasında nüfusu, idari yapılanması ve mekân organizasyonu yönünden en geniş imkânlara sahip olanı şehirdir. Şehirler köy ve kırdaki sakin hayata karşılık, alt yapıları, üst yapıları, yönetim organizasyonları ve mesleklerin çeşitliliği yönüyle iç içe geçmiş unsurların terkibinden meydana gelmiştir.[1]

Farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapan Mardin şehri, bir çok özelliğini bugün de korumaktadır.

Şehir, gelişmiş bir toplum yapısı ve örgütlenme biçimidir. Genel olarak çalışabilecek yaştaki nüfusun çoğunun ticaret, sanayi, yönetim gibi çok sayıda etkinlikleri gerçekleştirdiği büyük yerleşim yerine şehir denmektedir.[2] Şehir, ülke içinde ve genelinde merkezî bir konum işgal eden ve ayrıca yargı ve siyaset gibi otoritelerin doğrudan ve dolaylı olarak temsil edildiği yerleşim birimi olarak da tarif edilmiştir.[3]

BİLGİ NOTU

Şehir Farsça bir kelimedir. Kur'an'da; Medine, karye, belde, mısr, beyt, mesken, dâr-diyar gibi farklı kelimeler şehir anlamını ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

1 Cahid Baltacı, İslam Medeniyeti Tarihi, s. 259.
2 Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şehir," DİA, C 38, s. 441.
3 Kadir Canatan, "Bir Tanımlama Çerçevesi: İslam Kültüründe Şehir Kavramı," s. 68.

İslam kaynaklarında şehir daha çok siyasî ve hukuki bir yaklaşımla tanımlanmıştır. El-Maverdi, şehri "idari ve cezai kaideleri yürüten bir idarecinin, kazai hükümleri yerine getiren bir hâkimin bulunduğu yer" olarak tarif etmiştir.[4] Molla Hüsrev'in tanımı da buna yakındır: "Mısr öyle bir mekândır ki; orada hadleri icra eden ve kanunları yürüten bir emir ve kadı bulunur." şeklinde tanımlamıştır.[5]

Şehir kurmak ve şehirleşme, insanın önemli keşiflerinden biridir. Zira barınma, güvenlik ve geçinme gibi insani ihtiyaçların en uygun şekilde karşılanabileceği yer şehirdir. Kur'ân-ı Kerîm'deki beyanlardan şehrin, insan ve toplum hayatını etkileyen nitelikli bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.[6] Ayrıca şehirlerin huzurlu ve güvenli kılındığına işaret edilmektedir.[7]

Şehir her dönemde toplumların hayat biçimini ve inanç değerlerini taşıyan bir yapı olarak farklı şekillerde ortaya çıkmıştır.

BİLGİ NOTU

Seyahatnameler

İbadet, ilim, inceleme, merak vb. saiklerle gezilen yerlere dair tespitlerin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan metinlerdir. Seyahatnamelerde; şehirlerde yaşayan insanların örf, âdet ve inançları, şehrin sokakları, evleri, çarşıları, ibadethaneleri kısaca şehre dair ne varsa yer alır. Bundan dolayı seyahatnameler, tarih, coğrafya ve edebiyat yönünden olduğu kadar etnografik, antropolojik, sosyo-kültürel açılardan da büyük değer taşır. Kültürlerin ve medeniyetlerin anlaşılmasında araştırmacıların önemli başvuru kaynaklarındandır. İslam Medeniyetine seyahatnameleriyle katkı yapan çok sayıda seyyah arasında İbn Fadlan, İbn Battûta ve Evliya Çelebi ilk akla gelenlerdendir. Seyahatleri 1325'ten itibaren otuz yıla yakın sürmüş olan İbn Battûta'nın gezdiği yerler arasında Türkiye, Hindistan, Çin, Endülüs, Batı Sudan, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır gibi ülkeler bulunmaktadır.

Şehirlerin kurulması konusunda farklı görüşler vardır. Kur'an'da Mekke, ummulkura / şehirlerin anası[8] olarak nitelenir. Kâbe'nin etrafında Mekke şehrinin, İlk Çağ şehirlerinde tapınağın, Orta Çağ Hristiyan şehirlerinde kiliselerin şehrin merkezinde yer alması, insanların hayatını doğrudan yönlendiren dinlerin şehirlerin kurulup gelişmesinde etkili olduğunu gösterir.

Şehirler, yaşama imkanlarının geniş olduğu yerlerde kurulmuştur.

4 Hüsnü Aktaş, Medeni Vahşet, s. 207.
5 Kadir Canatan, "Bir Tanımlama Çerçevesi: İslam Kültüründe Şehir Kavramı," s. 68.
6 bk. Bakara suresi, 126. ayet; En'am suresi, 92. ayet; Şûra suresi, 7. ayet.
7 bk. İbrahim suresi, 112. ayet; Bakara suresi, 126. ayet.
8 bk. En'am suresi, 92. ayet.

İlk şehirler, su kaynakları, kıyılar, verimli ovalar, ulaşım ve güvenlik yönünden sorunsuz bölgelerde ortaya çıkmıştır. Arap yarımadası, Mezopotamya, Hindistan, Mısır ve Anadolu yeryüzündeki ilk şehirlerin kurulduğu bölgelerdir.

Birçok şehir, askerî, ekonomik ve siyasî nedenlere bağlı olarak kurulmuştur. Ülke sınırlarını koruma ihtiyacı garnizon şehirlerin, ekonomik amaçlar ise sanayi şehirlerinin ve kıyılarda liman şehirlerinin kurulmasına yol açmıştır. Bir bölgenin savaş, salgın hastalıklar, depremler nedeniyle harap olması veya terk edilmesi gibi gerekçeler yeni şehirlerin ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır.

Teknolojik gelişmeler ve ulaşımın kolaylaşması yeryüzünün her tarafında yeni şehirlerin kurulmasına imkân sağlamıştır. Sanayi Devrimi'nden sonra şehirlerin kurulmasında ekonomi tek belirleyici etken hâline gelmiştir.

2. ŞEHİR VE MEDENİYET İLİŞKİSİ

Medine kelimesi şehir anlamına gelmektedir. Medeni, şehirli; medeniyet de şehirli hayat anlamındadır. Medeniyet ve şehir birbirini tamamlayan unsurlardır.[9] Göçebelik, insanın şehir hayatından önce yaşadığı ve geçirdiği bir evredir. İnsan, zaruri ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra hayatta mükemmelliği arar. Böylece şehirli hayatın sınırları içinde yaşamaya razı olur.[10]

Medeniyet unsurlarını kısmen taşıyan kırsala nazaran şehrin imkânları daha geniştir. Sanat, edebiyat, mimari, bilim, musiki ve zanaat gibi faaliyetleri icra etmek isteyenler burada daha fazla destek ve çalışma imkânı bulur. Ortaya çıkan nitelikli ürünlerin, toplum tarafından anlaşılıp takdir edilmesiyle şehir, medeniyetin geliştiği zemin hâline gelir.

Şehir medeniyetin görünür kılınmasını sağlar. (Prizren'den bir görüntü - Kosova)

Medeniyet öncüsü olan peygamberler, şehirlerden veya yerleşik kültüre sahip toplumların arasından seçilmiştir. Toplumda çürüme ve yozlaşma, genellikle belirli bir gelişim aşamasına ulaşan şehir hayatında baş gösterdiğinden, peygamberler tebliğlerini genellikle şehir halkına yapmışlardır.

YORUMLAYALIM

Günümüzde şehirler; coğrafi olarak kıyı şehri, ekonomik olarak ticaret şehri, finans şehri, kültürel olarak sanat şehri, tarihî olarak antik şehir, Orta Çağ şehri veya gökdelenler şehri, teknoloji şehri, turizm şehri gibi özelliklerine göre de tasnif edilebilmektedir.

➔ Şehirlerin farklı şekillerde tasnif edilmesinin nedenleri nelerdir?

9 Taşçı, Hasan, Şehir Mekân Meydan, s. 32.
10 İbn Haldun, Mukaddime, s. 308.

İNCELEYELİM

"Kur'an, toplumun yozlaşması sürecinde, özellikle toplumun ileri gelen kesimlerinin önemli bir rol oynadığına dikkat çekmektedir. Artan refahtan büyük payı alan kesimler, servet ve iktidarın kendilerine verdiği güç nedeniyle hem kendileri sapmış hem de toplumu saptırmışlardır. Dolayısıyla peygamberler, ahlakın ve toplumun ıslahını köyden değil şehirden başlatmışlardır. Bu açıdan bakılınca şehir; bozulma, çürüme ve sapmayı, köy ise dinginliği, saflığı ve alçak gönüllülüğü temsil etmektedir."

Kadir Canatan, "Bir Tanımlama Çerçevesi: İslam Kültüründe Şehir Kavramı," s. 68.

➔ Kur'an'da geçen peygamber kıssalarında, peygamberlerin muhatap oldukları şehir ahalisi ile diyaloglarını inceleyiniz.

Kur'an'da, mamur edilen şehirlerin medeni toplumlar için nimet olduğu, ancak kıymetinin bilinmemesi durumunda sahiplerinden bu nimetin geri alındığı zikredilmektedir: **"Allah şöyle bir memleketi misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırabını tattırdı."**[11]

Şehirlerin de kimliği vardır. Şehrin kimliği, o şehirde yaşayanların dünya görüşleri, inançları ve gelenekleriyle doğrudan alakalıdır. Şehrin mekânları bu değerler doğrultusunda şekillenir. Bir şehri tanımak için sahip olduğu medeniyet birikimine bakmak gerekir. Antik Dönem şehirlerinden Roma ve Atina, Hristiyanlara ait şehirlerden Paris ve Viyana ve Müslümanlara ait şehirlerden Mekke, Medine ve İstanbul ait oldukları inanç dairesinin medeniyetini temsil eden merkezlerdir.

KARŞILAŞTIRALIM

Fazıl Şehir-Cahil Şehir

"Hayrın efdali ve kemalin âlâsı-şehirden uzak topluluk merkezlerinde değil şehirlerin sınırları içinde elde edilir. Şunu söyleyelim ki hayır nasıl arzu ve iradeyle elde edilirse, kötülük de arzu ve iradeyle elde edilir. Dolayısıyla bir şehrin sınırları içindeki yardımlaşmanın kötü amaçlara doğru yönelmesi de mümkündür. Fakat sakinlerinin ancak saadete erişmek maksadıyla kurulan şehir fazıl bir şehir olur...

Cahil şehir öyle bir şehirdir ki halkı saadeti ne tanırlar ne düşünürler. Kendilerine öğretilse bile ne onu kabul ederler ne de ona inanırlar. Onlar ancak sıhhat, servet, şehvet, serazad olmak, saygı ve itibar kazanmak gibi zevahire, hayatın gayesi nazariyle bakarlar. İşte bu şeylerin her biri cahil şehir halkınca birer saadet sayılır. Onların en büyük saadetleri de bütün bu şeylerin bir arada toplanmasıdır.

Onlara göre saadetin zıdları bedbahtlık, hastalık, fakirlik, lezzetlerden mahrum olmak, istediklerini yapamamak ve itibarsız kalmaktadır. Bu şehir başka bir sürü başka şehirlere ayrılır; zaruri şehir, değiştirici şehir, bayağılık ve bedbahtlık şehri, haysiyet şehri, tagallüb şehri, cimaî şehir, fasık şehir, değişmiş şehir, şaşkın şehir. Bu şehirlerin kralları fazıl şehir krallarının zıddı, idarecileri de fazıl şehir idarecilerinin zıddı sayılırlar; halkı da öyledir."

Farabi, el-Medinetü'l-Fazıla, s. 80-91

➔ Fazıl şehir ile cahil şehir arasındaki farklar nelerdir?

11 Nahl suresi, 112. âyet.

3. ŞEHİR VE ÖZELLİKLERİ

Şehir; farklı iş, meslek, yapı ve insan çeşitliliğine sahiptir. Yirmi dört saat uyumayan insan gibidir. Hareketlilik şehirlerin temel özelliklerinden biridir. Şehir ile şehir halkı arasında sürekli bir etkileşim hâli söz konusudur. İnsanla sokak, yol, mabet, çarşı, pazar ve yönetim bir aradadır. Şehir, kendi sakinleriyle birlikte farklı bölgelerden gelenlerin yerleştiği bir mekândır. Şehrin nüfus yapısı ve diğer özellikleri, şehirlilerin birbirlerine tahammül etmesini gerekli kılar.

Şehirli olmak, yaşanan mekâna uyum gösteren insanlar arasındaki etkileşim ve davranışlarda ortaya çıkar. Şehirlilik, farklılıklara tahammül, mekânı kullanma anlayışı ve bir arada yaşama şuuru ile kazanılır.

Şehrin sakinlerinin şehrin kimliğini oluşturan inanç ve ideallere uygun davranması, şehrin kültüründen ve refahından yararlanması, şehri tanır hâle gelmesi, şehri sahiplenmesi ve yaşadığı şehre değer katacak bilince ulaşmasıyla şehirli kimliği ortaya çıkmış olur. Adaletle yönetilen böyle bir şehirde hayat kalitesi yükselir, toplumun refahı ve mutluluğu artar. Farabi böyle bir şehir için faziletli şehir ifadesini kullanır. Onu, sağlıklı bir vücuda benzetir.[12]

Mevlana Meydanı-Konya

Şehirlerin kendilerine özgü bir ruhu vardır. Bu özelliği tam olarak İslam şehirlerinde görmek mümkündür. Mabet, mektep, mahalle, sokak, ev, konuşulan dil, müzik, şiir, yeme-içme ve giyim-kuşam bu ruhtan izler taşır. İslam şehrinde komşuluk ilişkileri üst seviyededir. Çevre temizliğine ve tanzimine dikkat edilir. Sokak hayvanlarına merhamet edilir. Şehir, mensubu olduğu milletin kültür ve medeniyet birikimini nesilden nesle aktarımda önemli bir köprü vazifesine sahiptir.

Müslümanlar kendi hayat anlayışları doğrultusunda yeni şehirler kurmuşlar veya daha önceden kurulmuş olan bazı şehirleri yeniden planlamışlardır. İslamiyetle birlikte şehircilik alanındaki ilk düzenlemeler Resul-i Ekrem (s.a.v.) tarafından hicretten sonra kendisine nispetle **Medinetü'n-Nebi** adını alan Yesrib'de yapılmıştır.[13] Bu süreçte İslam şehir

Bursa- Ulu Cami

12 Farabi, el-Medinetü'l-Fazıla, s. 80.
13 Ömer Faruk Harman, "İdris," DİA, C 21, s. 479.

modeli ortaya çıkmıştır.[14] İslam şehrinin ortaya çıkmasında, İslamiyet'i bir bütün olarak yaşayabilmek, öğrenebilmek ve öğretebilmek için belirli iskân yerlerine ihtiyaç duyulması etkili olmuştur.

YORUMLAYALIM

Bonaparte'ın şehri neden öyle olmuş? Sebep şu: Bonaparte Fransız Devrimi esnasında Triumvira'nın bir üyesi olarak bir deniz subayıdır. Triumvira'nın diğer iki ortağını kendisine ihanet edeceğinden ve daha sonra da halkın kendisine karşı ayaklanacağından korkuyor. Onun için düşünüyor ve diyor ki "Yuvarlak meydanlar yapar, bu meydanları iki taraflı altı katlı apartmanlarla birbirine bağlarsam, meydanlara yerleştireceğim topçu bataryaları, ayaklanacak halkı yahut bana ihanet edecek Triumvira güçlerini top ateşiyle ezerim". Şehir onun için böyle kuruluyor.

Turgut Cansever, Osmanlı Şehri, s. 96.

➔ Şehirler planlanırken hangi farklı tercihlerin belirleyici olduğunu tartışınız.

Medine-i Münevvere, inancın şehirli toplum üzerindeki etkisi yönüyle İslam şehirlerine örnek olmuştur. Cuma namazının cemaatle kılınmasının gerekliliği ve birçok ibadetin düzenli bir şekilde ifa edilmesi zorunluluğu, yerleşik bir hayatı gerektirmiş ve şehirleşmeyi hızlandırmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.), zorluklarına rağmen şehir hayatının insanlar için daha hayırlı olduğunu söyleyerek yerleşik hayatı ve şehirleşmeyi tavsiye etmiştir. Şehrin imarını ele alarak yolların genişliğini belirlemiş, Müslümanların birbirine ve başkalarına eziyet verecek davranışlardan uzak durmalarını istemiştir. Hazine gelirlerinin artması üzerine geniş ve güzel evler inşa edilmiş, kenar mahalleler şehirle bütünleştirilmiş, mezarlık şehrin planına dâhil edilmiştir.

Medine, Basra, Kûfe, Bağdat, Fustat gibi İslam şehirleri, doğrudan Müslümanlar tarafından kurulmuştur. İslamın üç kıtaya yayılmasıyla İslam coğrafyasının sınırlarına katılan şehirler ise zamanla İslam şehri kimliği kazanmıştır. İslam şehirlerinde medeniyetin hızla gelişmesi VII-XI. yüzyıllar arasında gerçekleşmiştir.

KARŞILAŞTIRALIM

"Burası Rum diyarı diye de bilinir. Çünkü eskiden Rumlarınmış. Müslümanlar orayı İslam'a açtılar. Şu anda Müslüman Türkmenlerin idaresi altında yaşayan bir hayli Hristiyan vardır bu ülkede.

Bu ülke, dünyanın belki en güzel memleketi! Allah Teâlâ (c.c.) güzellikleri öbür ülkelere ayrı ayrı dağıtırken burada hepsini bir araya toplamış. Anadolu'ya geldiğimizde hangi zaviyeye gittiysek büyük alaka gördük. Kadın erkek herkes bize ikramda bulunmakta yarışıyordu.

Antalya'ya vardığımda medresede konakladım. Şehir merkezinde bir Cuma Camii, medrese, pek çok hamam, gayet düzenli planıyla kalabalık ve zengin çarşılar bulunmaktadır. Cuma Cami'inde güzel sesli gençlerin her gün ikindiden sonra Fetih, Mülk ve Amme surelerini okumaları köklü bir adettir. Kahire, İskenderiye ve Suriye tüccarları bu şehre gelip alışveriş ederler. Hristiyan tüccarlar etrafı duvarla çevrili bir semtte oturuyor. Rumlar ve Yahudilerin kendilerine ait mahalleleri var. Müslüman ahali ise şehrin tam merkezinde yaşamaktadır. Mahallelerin ve şehrin etrafı surlarla çevrilidir."

Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tanci, İbn Battûta Seyahatnamesi, s. 401-404'ten özetlenmiştir.

➔ XIV. yüzyılda Anadolu'yu gezen İbn Battûta İslam şehirlerinin hangi niteliklerini ön plana çıkarmıştır?

14 Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şehir," DİA, C 38, s. 444.

3.1. Şehrin Düzeni ve Fiziki Unsurları

Müslümanlar, şehirleri yaşanabilecek şekilde planlarlar. Şehri güzelleştiriler. İnsan ve mekân arasında uyum sağlanmasına dikkat edilir. Her şehrin bir medinetü's-selam olması amaçlanır. İslam şehirleri, canlılara ve çevreye değer kazandıracak şekilde imar edilir.

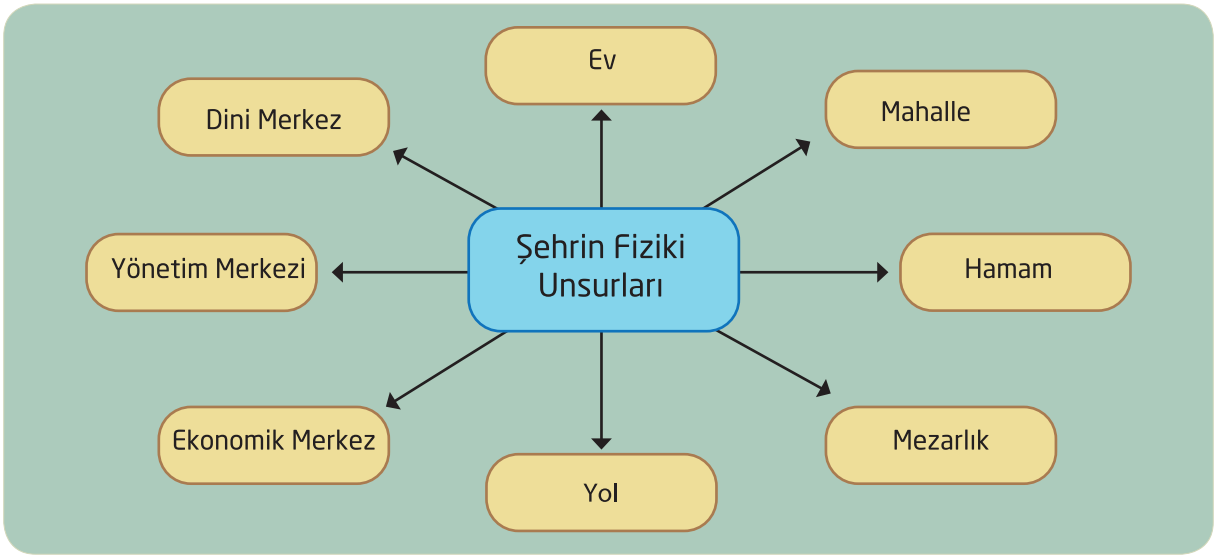

Şehrin düzeninden ve yönetiminden sorumlu kimselerin bilgili, adil, sağlıklı, anlayışlı, sorumluluk ve takva sahibi kimseler olmasına dikkat edilir. İslam şehrinde yaşayanların ve şehri yönetenlerin ayrıcalıkları yoktur. Yöneticilerle halk aynı mahalleyi ve sokağı paylaşır. Müslümanlar ve gayri müslimler din, mezhep ve geleneklerini kendilerine sunulan güven ve adalet ortamında rahatça sürdürme imkânına sahiptir. Şehirler, inançların serbestçe yaşandığı, insanlara onurlarını kıracak her türlü baskının yasaklandığı özgürlük mekânlarıdır. Şehir hayatı tüm farklılıkları kucaklayacak kadar esnek ve müsamahakârdır.

Sokağı, seyyar satıcıları, dükkanları ve insanlarıyla şehirde gündelik hayatın temsilî resmi.

İslam şehri mana ve maddenin birlikteliğini yansıtır. Şehrin fiziki yapısında yer alan camiler, mezarlıklar, sebiller, hamamlar, çeşmeler, evler ve sokaklar, Müslümanların dinî hayatı gözetilerek oluşturulur. Şehrin yol sistemi, insanların öncelikle camiye sonra idare, eğitim ve sağlık gibi kurumlara kolayca ulaşmasını sağlayacak şekilde planlanmıştır. İslam şehrinde hayatın akışını ibadetlerin yapılma süreçleri düzenler. Günlük işler sabah ve akşam namazı vakitleri arasında bitirilir.

Şehrin mimari yapılanmasında mütevâzılık esastır. İslam şehirlerinin fiziki ve fonksiyonel oluşum ve gelişiminde belirleyici olan esaslar, yaradılışın icaplarına uygun tercihlerdir. Tabiata uyum esastır. Tüm yapılar Allah'ın (c.c.) kudretini ve tekliğini hatırlatacak bir bilinçle inşa edilir. İhtişamlı yapılar, şehrin merkezî yapısı olan camilerdir. Yüksek binaların yapılmasına, kibir sebebi olduğu, dünyada kalıcılığı çağrıştırdığı endişesiyle hoş bakılmaz. Şehirde heykel, anıt ve benzeri unsurların bulunmasından kaçınılır. Türbeler, ziyaret mekânları, sanat ve mimari özellikleriyle şehrin önemli unsurları arasında yer alır.

Müslümanların şehircilik anlayışı ve tecrübesiyle oluşan bir şehrin fiziki yapısında genel olarak aşağıdaki unsurlar yer almıştır:

Dinî merkez: Mabet, İslam şehrinin merkezidir. Kâbe bunun en belirgin örneğidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mescid-i Nebi'yi inşa etmesiyle birlikte mabet sonraki dönemlerde de şehrin merkezî yapısı olmuştur. Camiler, mimari olarak şehre İslamî görünüm kazandırır ve şehrin kimliğini belirler. İstanbul'da Süleymaniye, Edirne'de Selimiye ve Bursa'da Ulu Cami bu şehirlerin kimliğiyle bütünleşmiştir.

Fethedilen veya yeni kurulan şehirlerde de ilk olarak mabet inşa edilmiştir. Şehirlerin cami etrafındaki konumu, şehrin askerî, ticari veya coğrafi niteliğine bağlı olarak farklılıklar göstermiştir.

Ekonomik merkez/çarşı/pazar:

İslam şehirlerinde çarşı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Medine'de yerini bizzat tespit etmesi örnek alınarak merkezdeki caminin hemen yakınında kurulmuştur. Ticaret, dünya ve ahiret kazancının bir arada yürütülmesi ve ibadetin bir parçası sayıldığından çarşı ve cami bir aradadır.

Geleneksel çarşının temsilî resmi.

Çarşılar, İslam şehrinin büyümesine katkı yapmış, zenginliğin ve gelişmişliğin göstergesi olmuştur. Şehir halkının refahını, ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde; kâğıtçılar-kitapçılar, ipekçiler, dokumacılar, sarraflar, demirciler, sebze-meyveciler, sirkeciler, evcil hayvan satıcıları ve tatlıcılar adıyla çok sayıda çarşı kurulmuştur. Çarşı, günün belli vakitlerinde İslam şehrinin en hareketli ortamıdır. Kıyafetleri, dilleri, mezhepleri hatta renkleri farklı her çeşit insan, çarşının unsurudur.

Yönetim merkezi: Hz. Peygamber (s.a.v.), şehrin düzenini sağlamak ve dış temasları gerçekleştirmek için Mescid-i Nebi'yi yönetim merkezi olarak da kullanmıştır. Elçi göndermek ve kabul etmek, savaşa ve barışa karar vermek bunlar arasındadır. İslam şehrinde yönetim merkezindeki yapılar, saraylar dâhil olmak üzere şehrin hâkim fiziki unsurudur. İdari yapılar mimari ve estetik yönden camilere göre daha mütevazıdır.

Mahalle: İslam ülkelerinin çoğunda aynı isimle anılan mahalle, şehrin çekirdeği ve temel birimidir. İslam şehrinin küçük bir modelidir. Mahalle, aynı mescitte ibadet edenlerin ikamet ettiği yerleşim birimidir.

İlk İslam şehirlerinde her kabile için ayrı mahalleler oluşturulmuştur. Bu yaklaşım İslamiyet'i benimseyen devletler zamanında din ve mezhep ayırımına göre mahallelerin kurulması şeklinde devam etmiş; içinde mescit bulunan mahalle Müslümanlara, sinagog bulunan mahalle ise Yahudilere ait sayılmıştır. Osmanlı'da Anadolu ve Rumeli'de Müslümanlar ile gayri müslimlerin barış içinde bir arada yaşadığı mahalleler vardır.

Osmanlı şehrinde mahallelinin hayatı cami, mektep, ev, sokak, çeşme, meydan ve mezarlık gibi unsurlar arasında cereyan eder. Burada mekânla kültür iç içedir. Her mahallenin merkezinde cami yer alır. Bir mahallenin merkezinde yer alan mescit/cami bazen o mahallenin adı olmuştur. Erzurum'da Murad Paşa Mahallesi adını Erzurum Beylerbeyi Murad Paşa tarafından yaptırılan camiden, İstanbul'daki Ayasofya Mahallesi adını Ayasofya Camii'nden, Bursa'daki Nalbantoğlu Mahallesi adını Yıldırım Bayezid'in nalbantbaşı tarafından yaptırılan camiden almıştır.

Osmanlı mahalle, cami, çeşme ve ahalisiyle bir bütünlük arz eder. (Temsilî resim)

YORUMLAYALIM

"Mahallenin yöneticisi Padişah beratıyla göreve başlayan imamdır. Şehirde insan ilişkilerinin en samimi ve sıcak olduğu ortam burasıdır. Bir Osmanlı mahallesinde imamla birlikte bekçi, berber, bakkal, eşraf hatta deli ve kabadayı mahallenin insan mozayiğini oluşturur. Genellikle birbirini tanıyan mahalleli arasındaki ilişkilerin temelinde iyi komşuluk, dayanışma, birbirine karşı sorumluluk, ilişkilerde kontrollü olmak, adab-ı muaşerete uymak, İslam ahlakına uygun davranmak, dinî vecibeleri yerine getirmeye dikkat etmek gibi ilkeler yatmaktaydı."

Köksal Alver, "Mahalleye Giriş," s. 144-148.

➔ Eski mahalle kültürünü günümüz şehir hayatı açısından değerlendiriniz.

Ev: İslam şehrini bütünleyen unsurlardandır. Tabiatla uyum içinde olacak şekilde konumlandırılmıştır. Müslümanların kendine özgü sanat ve estetik anlayışının eseri olan ev; bahçesi, sokakla ilişkisi, cumbası, dolapları, tavanı ve kaplamasıyla tam bir bütünlük gösterir. Ev inşa edilirken komşunun mahremiyeti ihlal edilmez, manzarası ve ışığı kesilmez.

Ev, şehir ve dünya tasavvurunun ürünü ve bir kültür üretim merkezidir. Sohbet, sanat, şiir ve musikinin üretildiği, misafirin ağırlandığı mekândır. Mimarisi abartıdan ve israftan uzak olacak şekilde tasarlanmıştır.

Hamam: İslam şehrinin temel eserlerindendir. İslamiyetin temiz olmayı emretmesi ve toplumun temizlik ihtiyacı hamamların kurulma nedenidir. Hamamlar şehrin merkezî bölgelerinde camiyle birlikte kurulmuş, İslam coğrafyasında yayılmış ve her şehirde çok sayıda hamam inşa edilmiştir.

Mabet, ev ve mezar; tüm hayat bir arada. (Taceddin Camii haziresi-Ankara)

Mezarlık: Müslümanlar için ölüm yeni bir hayatın başlangıcı, mezarlık da kapısıdır. Mezarlar, insanlara ölümü hatırlatması için yol kenarlarına kurulmuş bu suretle hayatın içinde yer almıştır.

Yol: İslam şehirlerinde yollar, şehrin merkezindeki camide kesişir. Şehirde doğrusal olmayan, dar ve çok sayıda çıkmaz sokağı içeren bir yol şebekesi mevcuttur. İkametgâhların çevresinde, özel hayatın mahremiyetini gizleyen ve güvenli kılan bir yol sistemi vardır.[15] İslam şehirlerinin dikkat çekici bir unsuru olan çıkmaz sokaklar, çocukların şehirle ilişkisini düzenlemede önemli bir yere sahiptir. Çocukların güven içinde oynayıp sosyalleşmesi, ortak kültürün paylaşılması ve mahremiyetin korunması çıkmaz sokaklar sayesinde daha kolay gerçekleşmiştir.

15 Yılmaz Can, İslam Şehirlerinin Fiziki Yapısı, s. 115.

3. 2. İslam Medeniyetinin Beşiği Olan Şehirler

FARK EDELİM

Müslümanlar adildi. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) diğer ülkelerin insanlarına iyi davranılmasını tenbih etmişti. Müslüman komutan Halid b. Velid Şam halkıyla Müslümanların o tarihten sonra sadık kalacağı şartları içeren adil bir antlaşma imzalamıştır. Bu şartlar öncelikle Hz. Peygamber (s.a.v.) ve daha sonra ilk halife Hz. Ebu Bekir'in bir şehri alan fatihin nasıl davranması gerektiği konusundaki inançlarına dayanıyordu. Hz. Ebu Bekir: "Kimseyi sakat bırakmayın" diye emretmişti. "Çocukları, yaşlı erkekleri ve kadınları öldürmeyin. Hurma ağaçlarına zarar vermeyin ve yakmayın. İnsanlar ve hayvanlar için meyve veren ağaçları sakın kesmeyin. Koyun ve develeri öldürmeyin. İhtiyaç için saklayın, koruyun.

Ahmed İsa, Müslümanların Rönesansa Katkısı, s. 43.

➔ Yukarıdaki metne göre Müslümanlar şehirleşmede hangi hususlara öncelik vermiştir?

İslamiyet, fetihler, göçler, âlimler ve tüccarlar eliyle kısa sürede Uzak Doğu'dan Atlas Okyanusu'na, Avrupa'nın içlerinden Afrika'nın güneyine kadar geniş bir alana yayılmıştır. Müslümanlar, İslam'ın izzetini, ilmini, hikmetini ve irfanını farklı coğrafyalardaki şehirlere taşımıştır. Şehircilik faaliyetleriyle birlikte harap olmuş beldeler şenlenmiş, mamur hâle gelmiştir. Her din ve kültürden insanlar bu şehirlerde yüzlerce yıl huzur içinde yaşayabilmiştir.

İslam coğrafyasında yer alan; Mekke, Medine, Kudüs, Kûfe, Kahire, Şam, Halep, Bağdat, Kurtuba, San'a, Marakeş, Tunus, Fas, Kayravan, Tlemsen, Timbuktu, Semerkant, Buhara, Belh, Herat, Kazan, Musul, Bursa, İstanbul, Saraybosna, Isfahan, Yezd, Şiraz, Kabil, Lahor, Delhi, Agra gibi şehirlerde İslam Medeniyetini temsil eden seçkin eserler ortaya konmuştur.

İslam Kültür ve Medeniyeti'nde, taşıdığı değer ve özellikler bakımından Mekke, Medine, Kudüs, Kurtuba ve İstanbul öncelikli bir yere sahiptir.

Kurtuba El-Hamra Sarayı

Mekke: Dağların arasındaki susuz bir vadide kurulmuş, zemzem ile hayat bulmuş, Kabe'nin inşasıyla ile birlikte şehre dönüşmüştür. Allah'a (c.c.) kulluk maksadıyla inşa edilen ilk mabet Kabe buradadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bâtılla mücadelesine bu şehirde başlaması ve İslam Medeniyetinin ön hazırlığının burada yapılmış olması Mekke'nin tarihî önemine işaret eder.

Müslümanların kıblesidir. İslam dünyasında ilmî faaliyetlerin gerçekleştiği ilk merkezlerdendir. Hac farizası sayesinde dünya Müslümanlarının yılda bir kez toplanıp meselelerini müzakere etme imkânı bulduğu ortak mekândır. **Harem** kılınarak Allah (c.c.) tarafından koruma altına alınmış,[16] hiçbir zaman yabancı hâkimiyeti altına girmemiştir.

Medine: Peygamber şehridir. Kapılarını, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) savaşsız açmasından dolayı Kur'an'la fethedilmiş şehir kabul edilir. Hz. İbrahim'in (a.s.) Mekke'yi harem yaptığı gibi Medine de Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından harem yapılmış, gayrimüslimlerin şehirde ikametine izin verilmemiştir.[17] İslam şehirlerinin kalbi ve merkezi sayılan Mekke ile Medine'ye **Haremeyn** adı verilmiştir.

Medine, İslam ve dünya tarihinde bir dönüm noktası olan hicretin yurdudur. Mescidi, çarşısı, yönetim birimleri Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından kurulmuştur. İslam Devleti'nin ilk başkentidir. Ensar ve Muhacir burada kardeş kılınmıştır.[18] Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından şehirdeki kabileler arasındaki ihtilaflar giderilmiş, Müslümanlara mahsus bir hayatın ve medeni toplumun temelleri bu şehirde atılmıştır. İslam Medeniyetinin altın çağı olan Asr-ı Saadet bu beldede yaşanmıştır.

Medine, İslamî ilimlerin doğup geliştiği ve ilmi ekollerin oluştuğu bir şehirdir. Şehri yöneten iktidarlar bu aydınlanmış şehre büyük hürmet göstermişlerdir. Mescid-i Nebi'nin genişletilmesi ve bakımının yanında, mescit, medrese, tekke, zaviye, sebil, imaret ve vakıflar kurmak suretiyle şehirdeki Müslümanların ihtiyaçlarını gidermişlerdir. İslam ülkelerinin hükümdarları, Mekke ve Medine'ye her sene **surre alayları** göndererek bu beldelere gereken hürmeti göstermişlerdir. Şehre gösterilen ihtimam ve şehrin manevi havası, Medine'yi İslam coğrafyasında yaşayan Müslümanların çekim merkezi hâline getirmiştir.

Mescid-i Nebi ve Peygamber'in (s.a.v.) aydınlanmış şehri Medine-i Münevvere.

16 Ankebut suresi, 67. ayet.
17 Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Medine," DİA, C 28, s. 306.
18 bk. Haşr suresi, 9. ayet.

Kudüs: Kudüs, Kur'an'da mukaddes toprak, iyi, güzel bir yer olarak nitelenmiştir. Müslümanların ilk kıblesidir. Mirac mucizesinin mühim bir noktasıdır.[19] Yeryüzünde ziyaret edilebilecek üç mescitten biri olan Mescid-i Aksa burada yer alır. Peygamberlerin Müslümanlara emaneti olan bir şehirdir.

Kudüs, Yahudilik ve Hristiyanlık tarafından da kutsal kabul edilmiştir. Bu dinlere ait mahalleler ve ibadethaneler burada iç içe geçmiş biçimde yer alır. Bu konumu günümüzde de değişmemiştir.

Müslümanların şehri Kudüs.

Adının ortak manası barış ve kutsal olan Kudüs, Babil, Roma ve İskender Dönemlerinde yıkım ve zulümlere uğramıştır. Hz. Ömer (r.a.) Dönem'i'nde savaşsız teslim olan şehirde bir cami inşa edilmiş, halka mal ve can güvencesi verilmiş, din ve ibadet hürriyeti tanınmıştır.

Müslüman yöneticiler, şehrin imarına ve İslamî kimliğinin korunmasına büyük önem vermiştir. Osmanlılar Dönem'i'nde, Kubbetü's-Sahra'nın onarımı, bugün hâlen ayakta olan surların yapımı, su kanalları açılması, vakıflar kurulması, Kudüs'e gösterilen hürmettendir. XVII. yüzyılda şehirde, çoğunluğu oluşturan Müslümanlardan başka Yahudi, Frenk, Rum, Ermeni, Maruni, Gürcü, Kıpti, Habeş ve Keldaniler gibi etnik unsurlar bir arada yaşamaktaydı.[20] Şehirdeki bir arada yaşama bilinci, Osmanlının Kudüs'ten çekilmesiyle ortadan kalkmıştır.

ARAŞTIRALIM

➔ Kudüs'ün geçmişi ve günümüzdeki durumuyla ilgili poster ve sunum hazırlayınız.

19 bk. İsra suresi, 1. ayet.
20 Ömer Faruk Harman, "Kudüs," DİA, C 26, s. 323-338.

Bağdat: Medinetüsselam, Kubbetülislam ve Darulhilafe gibi isimleriyle meşhur olmuştur. Abbasi halifesi Ebu Cafer el-Mansur şehri kurarken âlimler ve devlet adamları arasından, fazilet, adalet, fikhî yeterlilik, emanet ve hesap işlerinde temayüz etmiş kişilerden bir kurul oluşturarak inşaat faaliyetinin bu heyet gözetiminde yürütülmesini istemiştir.[21] Bağdat şehir plancılığı açısından örnek bir şehirdir. Bağdat'ta ilk olarak cami, saray ve çarşı inşa edilmiş, şehir merkezinin her tarafa eşit uzaklıkta olması ve kolayca kontrol edilip korunması için daire şeklinde planlanmıştır.[22]

Bağdat, İslam Medeniyetinin en önemli merkezlerinden biridir. ilim ve sanat alanında verilen eserler, Avrupa'daki ilim ve sanat faaliyetlerini de etkilemiştir. Şehrin zengin çarşılarında dünyanın her tarafından gelen ürünler satılmış, Semerkant, Merv, Buhara, Belh ve Harizm'den gelen tüccarlar şehrin büyümesine katkı sağlamıştır. Sarayları muhteşem dekorasyonlarla süslenmiştir. Her iki yüz hane için bir hamam inşa edilmiştir.

Bağdat'ın 1258 tarihinde Moğollar tarafından işgali (Temsilî Minyatür)

İslam Medeniyetinin bu ihtişamlı şehri, tarihi boyunca ağır bedeller ödemiştir. Seller, yangınlar, kıtlıklar ve veba salgını gibi afetlerden başka istilalar, din ve mezhep ihtilafları, mezhep çatışmaları, işgaller çok sayıda insanın ölümüne, güç ve servet kaybına ve şehrin tahrip olmasına yol açmıştır. Moğolların 1258'deki saldırıları ve son yüzyılda Batı'lılar tarafından işgal edilmesi, halkı, âlimleri, eserleriyle tüm birikiminin yok edilmesine ve sömürülmesine yol açmıştır.

Kahire: Mısır'ın fethinden sonra Hz. Ömer (r.a.) tarafından bir garnizon şehir olarak Fustat kurulmuştur. Fustat, İslam şehirlerinin tipik bir örneğidir. Caminin çevresinde mahalleler konumlandırılmıştır. X. yüzyıldan itibaren düşmanlarını kahreden, ezip geçen anlamında Kahire olarak isimlendirilmiştir. Kahire, bir ticaret merkezi ve limanı şehridir. Doğu-batı arasındaki baharat ticaretinin ana kavşağı konumundaydı. Zenginlik, hayat kalitesi ve büyüklük bakımından Avrupa ve Asya'daki önemli şehirlerden biriydi. Seyyah Felix Fabri, Kahire'yi bütün dünya şehirlerinin en büyüğü ve meşhuru, dünyadaki en harika şehir olarak tanımlamıştır.[23]

Sultan Berkuk Medresesi-Kahire

21 İsmail Yiğit, "Bağdat," C4, s. 19.
22 Abdülaziz ed-Duri, "Bağdat," DİA, C 4, s. 425-433.
23 Eymen Fuad es-Seyyid, "Kahire," DİA, C 26, s. 175.

Bağdat Moğol istilasına maruz kalınca, Abbasilerin hilafet merkezi Kahire'ye intikal etmiş ve Kahire İslam âleminin dinî merkezi hâline gelmiştir. El- Ezher Camii, Hâkim Camii, Darülhikme, Kalatülcebel, Sargatmış Medresesi, I. Baybars Camii, Nasıriyye Medresesi önemli eserlerindendir. Bugün, şehre modernliğin etkilerini dikkate almadan bakıldığında, İslam şehir ruhunu koruduğu görülecektir.[24]

Kurtuba: İspanya'da Fenikeliler tarafından kurulmuştur. Ünlü Latin şairi Martialis şiirlerinde bu şehri övmüş, Avrupalılar dünyanın mücevheri, Araplar da Endülüs'ün gururu demişlerdir. Endülüs Emevileri'nin başşehridir. İslam Medeniyetini Batı'da temsil eden şehirlerden olan Kurtuba, bir ilim ve sanat merkezidir. Kurtuba'yı Batı İslam dünyasının merkezi hâline getirmek amacıyla inşa edilen Kurtuba Ulu Camii Endülüs dinî mimarisinin en tanınmış ve en büyük eseridir.

Kiliseye çevrilmiş olan Kurtuba Camii bölge halkı arasında Mezquita (mescit) adıyla tanınmaktadır.

BİLGİ NOTU

"İslamî Dönem'de Kurtuba, çağdaşı İstanbul ve Bağdat veya bugünün birçok kozmopolit yerleşim merkezi kadar karışıktı. Nüfusu Araplar, Franklar, Slavlar, Suriyeliler, Berberiler, Grekler, Gotlar, İspanyol ve Batı Afrika kökenli zencilerden oluşuyor, pazarlarında dünyanın her yerinden gelen her zevke uygun mallar sergileniyordu. Avrupa'nın en zengin ve medeni şehriydi. Avrupa'da cadde aydınlatması ve hamamları olan ilk şehirdi. Şehirde 200.000 ev, 600 cami ve medrese, 800 hamam, 50 hastane ve çeşitli sanayi tesisleri vardı. II. Hakem'in yaptırdığı kütüphanede 400.000'e yakın kitap bulunduğu söylenir. X. yüzyılın sonlarında bir ilim merkezi hâline gelerek Avrupa, Kuzey Afrika ve hatta Asya'dan ilim adamlarını kendine çekmiştir."

Thomas B. Irving, "Kurtuba," DİA, C 26, s. 452.

İstanbul ve Osmanlı şehri: Roma İmparatoru Konstantin tarafından IV. yüzyılda kurulan İstanbul, dinî, kültürel ve ticarî merkez olmuştur. İstanbul'u gezmek, görmek bir imtiyaz sayılmış, seyyahlar, bu muhteşem şehrin güzelliklerini, mimari eserlerini, çarşılarını eserlerinde detaylı şekilde anlatmıştır.

24 S. Gulzar Haider, "İslam Mimarisi ve Şehirciliği," s. 777-789.

Rumeli Hisarı-İstanbul

Tarih boyunca birçok defa kuşatılan İstanbul, II. Mehmet tarafından fethedilmiştir. Fatih Sultan Mehmet Ayasofya'yı camiye çevirerek İstanbul'un İslam şehri olması yolunda ilk adımı atmıştır. Osmanlılar, kurdukları binlerce vakıf aracılığıyla İstanbul'u bir İslam şehrine dönüştürmüştür. İstanbul, en ihtişamlı günlerini Osmanlı Devleti zamanında yaşamıştır. Bursa, Edirne, Halep, Kudüs, Bağdat gibi İslam şehirlerinin özelliklerini barındıran İstanbul, Osmanlı şehrinin en özgün modelidir.

İstanbul, insanlık tarihinde müstesna bir kültür ürünüdür.[25] Şehirde uygulanan mimari standartlar, ilmin, ilahi erdemin ve insanın katkısıyla, **baş mimar** tarafından tasarlanmıştır.

Şehrin oluşumunda ve teşkilatlanmasında belirleyici unsur vakıflardır. Sadaka taşları, kuş sarayları, sebilleri, hamamları, imarethaneleri ve camileriyle İstanbul, bir vakıf şehridir.

Günümüzde Şehir: Sanayi İnkılabı, şehirlerin fiziki ve sosyal yapılarında, kültüründe ve insan ilişkilerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Batı medeniyetinin dönüm noktalarından biri olan bu olayla birlikte, kamu binaları, iş merkezleri, sanayi tesisleri, cadde ve meydanlar, müzeler, sinema ve tiyatrolar şehirlerin yeni eserleri olmuştur.. Bu yeni şehir, modern, endüstriyel dünya görüşünün ve hayat tarzının değerleri doğrultusunda gelişmiştir.

İslam toplumları Sanayi İnkılabı'ndan olumsuz etkilenmiş, siyasî, ekonomik ve askerî nedenlerle Batı'lıların maddi ve manevi istilasına uğramıştır. Şehirlerin tasarımında yalnızca Batı'nın örnek alınması, İslam şehirlerinin Batı'nın kopyaları olarak gelişmesine neden olmuştur. Mimari ve sanatta İslamî üslup ve tekniklerin terk edilmesi, şehirli sayılmak için Batı tarzı bir hayatın ölçü alınması gibi tercihler, şehirlerdeki değişimin hayatın her safhasında yaşandığını göstermektedir.

Safranbolu'nun geleneksel şehir dokusu

25 Turgut Cansever, Osmanlı Şehri, s. 87.

TARTIŞALIM

Müslümanlara ait medeniyet birikiminin sonraki kuşaklara aktarıldığı İslam şehirlerinin geleceğini tartışınız.

İslam şehirlerini etkileyen olumsuz yaklaşım, şehrin manevi kimliğinden giderek uzaklaşması ve dünyevi ihtiyaçlar doğrultusunda biçimlenmesidir.[26] Cami, şehrin merkezi olmaktan çıkmış, onun yerini modern şehrin yeni sembolleri olan büyük gökdelenler, eğlence ve alışveriş merkezleri almıştır. İslam Medeniyeti'nin köklü eserlerini barındıran İslam şehri turistik bir nesneye dönüşmüştür. Şehrin, geçmişin birikimiyle bugünü birleştiren mekân olma özelliği zayıflamıştır. Şehre ait olma; dolayısıyla yaşadığı mekânı koruyup sahiplenme bilinci yaralanmıştır.

Tarihî şehirlerin yerini dikey olarak büyüyen modern şehirler almaktadır.

BİLGİ NOTU

"Bugün çok kültürlü şehir yapıları ancak ve ancak İslam medeniyet havzasının Klasik Dönem'deki sembolik şehirlerinde gözlenebilmektedir. Bağdat, Kahire, Delhi, İstanbul, Saraybosna, Buhara, Marakeş vb. şehirler Klasik Dönem'de İslam medeniyet birikiminin yönlendirdiği sınırlı küreselleşmenin izlerini taşımaktadır. Modern küreselleşmenin olağanüstü etkileme kabiliyetine sahip araçlarına rağmen New York, Londra, Paris, Tokyo, Mexico City gibi İslam medeniyet havzası dışındaki büyük metropoller hâlâ çok kültürlü bir şehir yapısına kavuşamadıkları gibi nüfus çeşitliliği açısından içselleştirebilmenin de sıkıntılarını yaşamaktadırlar."

Ahmet Davutoğlu, "Müslümanlarınn Siyasî Dönüşümü: Dönemlendirme ve Projeksiyon", s.3.

26 Korkut Tuna, "İdeal Şehir Üzerine Düşünceler," s. 58.

ETKİNLİK

Tabloda boş bırakılan kısımları araştırarak tamamlayınız.

ŞEHİR	YER ALDIĞI ÜLKE	İSLAM MEDENİYETİNİ TEMSİLDE ÖN PLANA ÇIKAN ÖZELLİĞİ
Kudüs		
Bağdat		
Kurtuba		
Kahire		
İstanbul		
Mekke		
Medine		

Günümüzde, gelişmiş ülkelerin şehirlerinde yaşayan çok sayıda insan, barınma imkânından yoksundur. Bu şehirlerde alınan sıkı yasal tedbirlere rağmen şiddet önlenememekte, evlerde ve sokaklarda güvenlik sağlanamamaktadır. Fakirlik, işsizlik, açlık, evsizlik, göçmenlik, ırkçılık, şiddet, sokaklara terk edilen çocuklar, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı ise şehri yönetenlerin ve şehirlilerin çözmek zorunda olduğu sosyal ve manevi sorunların büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

İslam şehri cami merkezlidir. (Selimiye Camii, Edirne)

ÜNİTE DEĞERLENDİRME

A Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Şehir ve medeniyet arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

2. İslam şehirlerinde caminin merkez olmasının nedenlerini yazınız.

3. Şehirli kime denir? Açıklayınız.

4. Günümüz şehirlerinde yaşanan çeşitli sorunların çözümüne yönelik yapılması gerekenler hakkındaki düşüncelerinizi yazınız.

B Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi İslam şehrinin özelliklerinden biri **değildir?**

A) Mescid-i Nebi'nin konumunun örnek alınması

B) Çıkmaz sokaklara yer verilmemesi

C) İdare binalarının şehrin merkezinde yer alması

D) Mimaride tevazunun esas olması

E) Camilerin yakınında hamam bulunması

2. Aşağıdakilerden hangisi şehir kelimesinin Kur'anda geçen isimleri arasında **yer almaz?**

A) Mısr B) Dâr C) Site D) Karye E) Medine

3. Aşağıdakilerden hangisi Hıristiyanların saldırıları sonucunda Müslümanların elinden çıkmıştır?

A) Kurtuba B) Bağdat C) Buhara D) İstanbul E) Medine

4. Aşağıdakilerden hangisi Kudüs'ün özelliklerinden biri **değildir?**

A) Mescid-i Aksa'nın burada bulunması

B) Müslümanların ilk kıblesi olması

C) Önemli bir ticaret merkezi olması

D) Yaşayan dinlerce kutsal sayılması

E) Hz. Ebu Bekir (r.a.) tarafından fethedilmesi

ÜNİTE DEĞERLENDİRME

C Aşağıda verilen ifadelerin doğru olanını (D), yanlış olanını (Y) harfleri ile işaretleyiniz.

1. [....] İslam şehrinin fiziki oluşumunda, cami merkezî konumdadır..

2. [....] İslam şehirlerinde gayri müslimlerle Müslümanlar ayrı mahallelerde yaşamıştır.

3. [....] İslam şehirlerinde heykel ve anıtlara da yer verilmiştir.

4. [....] Hz. Peygamber (s.a.v.), bütün zorluklarına rağmen şehir hayatını tavsiye etmiştir.

D Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri parantez içindeki uygun kelimelerle doldurunuz.

(Batı - Eyalet - Sanayi Devrimi - Doğu - Farabi - İbn Rüşd - Şehir - İbn-i Sina)

1. Çalışabilecek yaştaki nüfusunun çoğunun ticaret, sanayi, yönetim gibi çok sayıda etkinlikleri gerçekleştirdiği büyük yerleşim yerine ..... denmektedir

2. Yeryüzündeki ilk şehirler coğrafi ve kültürel olarak ..... diye adlandırılan bölgelerde başlamıştır.

3. İslam felsefesinin en ünlü iki ismi ..... ve ..... Bağdat'ta yetişmiştir.

4. ....., şehirlerin fiziki ve sosyal yapılarında, kültüründe ve insan ilişkilerinde önemli değişikliklere yola açmış bir olaydır.

Bu Üniteden Neler Öğrendim?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....